ABİDİN DİNO

Her şairin bir "anahtar sözcüğü" var gibime gelir. İlhan Berk'in "anahtar sözcüğü": "İşte".

İlk kitabının ilk sözcüğü kesinlikle budur: "İşte kurşun kubbeler şehri İstanbuldasın/Havada kaçan bulutların hışırtısı" (İstanbul, 1947)

Aynı kitapta "işte"ler hiç eksik olmaz!

Bir de "Galile Denizi"ne bakalım: "Belli sevişme vakti/İşte pencereler kollarını açtı" (1958). Ya da "Türkiye Şarkısı"nı dinleyin: "İşte gün ışığı Alidağ eteklerinde/En sonra sıra bende" (1958). İsterseniz "Aşıkane"yi okuyun: "İşte Adakale sokağındayım ve birden/Benim işte dünya kadar güzel ağzın artık" (1968).

Yeni çıkan "Kül"de aradığım sözcüğü yine buldum: "O zaman işte seni bir güzel soyuyorum"

Bu "işte"leri derleyerek ne mi demek istiyorum? Şunu: Bu sözcüğün gösterme, görme, belirtme gücü taşıdığını anlatmak istiyorum.

Şair tepiniyor, seyredin diyor, bir oluş, bir akış içinde insanlar, gökler, kent ve dünya.

Görme etrafında bağlanıyor "işte"li şiirler dizisi, görsel bir şiir kavramı ile karşı karşıyayız. Mevlâna'yı, Picasso'yu, Nâzım'ı da büyülemiştir göz ve görme, gösterme eylemi.

1951'de Vallauris'te, bana şöyle demişti İspanyol ressamı: "Biliyor musun ki insan, topu topu iki üç kez görür ömrü boyunca..." Mevlâna çoktan önemini vurgulamıştı görmenin: "Gör, gör ki sende yalnız bu görüş, bu bakış işe yarar." (Mesnevî VI. S. 118. İzbudak)

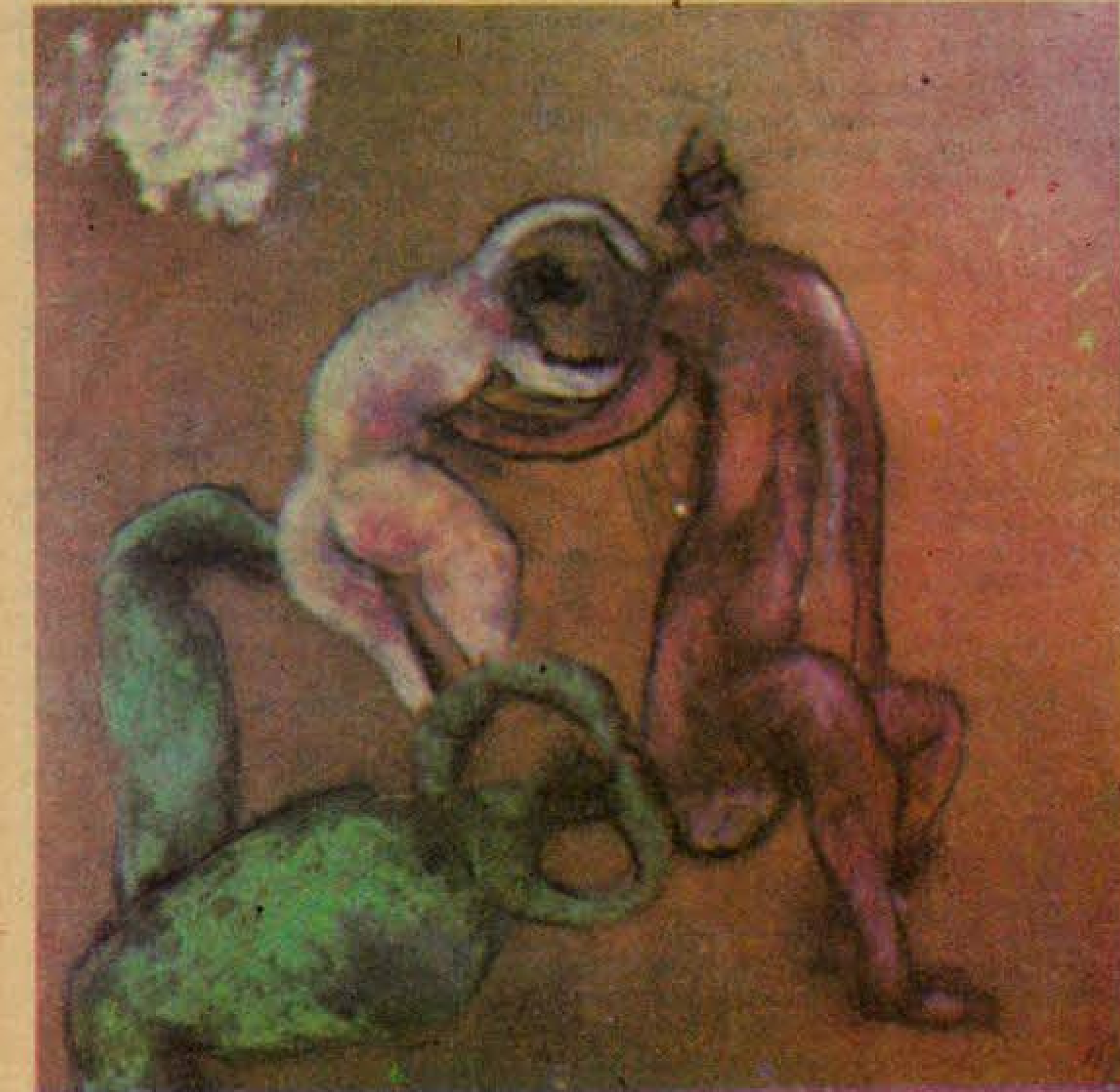
Şair ve şairden fazla ressam olan Victor Hugo, çizdiği o dehşet verici resimlerinden birinin altına şunu yazmıştı: "Varlık, görüş varolduğu için mi var?"

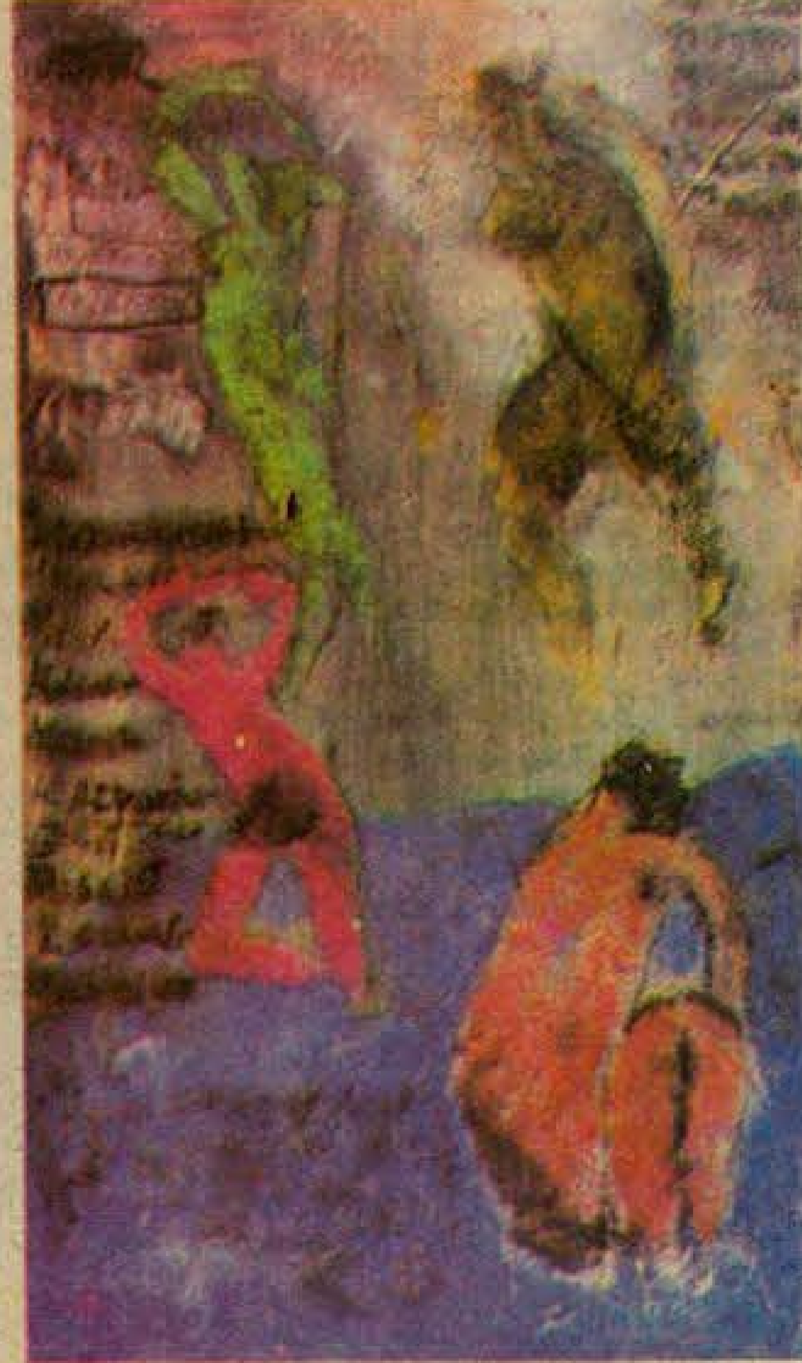
Nâzım'ın Paris'te, Saint Michel'de başlayıp yazdığı şiiri ansıyorum: "Bizim zanatları düşünüyorum şiirciliği resimciliği çalgıcılığı filân düşünüyorum/ve anlıyorum ki/bir ulu ırmak akıyor insan eli ilk mağaraya ilk bizonu çizdiğinden beri"

"GÖZ UYGARLIĞI"NA DOĞRU...

O gün bugün, dünyayı ve insanları yansıtma çabası hızlanıyor, çoğalıyor, yeni alanlara yayılıyor. Bir göz uygarlığına giriyoruz, imgeleri hızla çoğaltan bir çağa. (Televizyon, sinema vb).

Şiirde oldum olası bütün çaba imgede toplanmış; sözcükle imge yaratma tutkusu bir ölçüde resimle ilgili bir uğraş olmuş. Ama türleri karıştırmayalım, ne edebiyat resim, ne resim edebiyat. Ilhan Berk hiç karıştırmıyor ikisini. Şiirinde bile imgeyi bir çağrışım olarak almıyor, "gibi"leri yok ederek, dolaysız imgeler veriyor. Öyle de olsa sözcük bir imge ve bir ses; o ses narfe dökülünce bir imge daha çıkıyor ortaya, ses bir ölçüde tümleşiyor, harf kurgusu siliniyor ve bir ideogram olarak algılanıyor, yani resimleşiyor (Çin yazısı örneğinde olduğu gibi). Latin harfleri ile yazılmış "işte" sözcüğünde bile, parmakla gösterme, işaretleme niteliği yok mu? Semantik alana girmek istemiyorum, diyeceğim şu ki İlhan Berk'in bütün çabası, işaretlemeye, görmeye, göstermeye adanmış. Somut. Dün salt şair donuna girmişti, bu sefer İlhan Berk dolaysız imgeler yaratıp ikizleşiyor, ressam kesiliyor.

İşin başından başlayacak olursak, ilk buluşmamız 1939'da, pulu Balıkesir'de damgalanmış bir zarftan çıkan şiirle gerçekleşti. İkinci buluşmamız 1970'de, bir defterde gördüğüm resimle. Her sefer aynı sevinci duydum.

Daha ilk şiirlerinde İlhan Berk, sanki Yüksekkaldırım'da kartpostaller edinmiş de, onları kendine özgü bir yöntemle ardarda dizmiş, sürtmece, yapıştırmaca şiirler üretmişti, iki görüntünün bileşimi, bir kavram yaratıyordu ya da garipçil bir duygu ve böylece kıvılcımlar saçılıyor, ortalık utançsız İstanbul kokuyordu. Bunu yaparken "şiirsellikten", "ahenkten" koleradan kaçar gibi kaçacaktı İlhan Berk,

KOMANDO HAN'DAN NARMANLI'YA...

1939 yılıydı İlhan Berk İstanbul'a geldiğinde, güleç bir dikey olarak Komando Han'daki atölyemin demirbaşları arasına karıştı. Galata Kulesi çizgisinde, en üst katta bulunan işyerim, eşgüdümlü bir resim ve şiir üretme fabrikası olmuştu çabucak. İmeceli. En önemlisi: Türk sanatı sürekli gerdeğe giriyordu kentle, İstanbul'la halvet oluyordu. Korkarım İlhan Berk'in kaderi, —hele ressam olarak— her duvarı ayrı bir renge boyanmış Komando Han'da "bağlandı". Orda tutuldu resim denen ince hastalığa. Bakın hele: Komando Hanı, Yazıcı sokağındadır (hangi yazıcı belli değil), olsun, sırtınızı çevirin Galata Kulesine, hafif yokuştan, Alman mektebinin altından kalantor yapıların arasından geçerek Evlenme Dairesine çıkın, karşınıza tapınak gibi Narmanlı Han çıkacaktır.

"d" grubu ilk sergisini —1934'de sanıyorum— orda açtı. Yıllar geçecek, Bedri Rahmi tezgâhını orda kuracak, kalıbını basacaktı. Rastlantı mı bunlar?

(Devamı 21. Sayfada)

İLHAN BERK

(Devam)

Ya Ferit Edgü, Fikret Muallâ'nın renk cümbüşlerini, Avni Arbaş'ın sisli İstanbul'larını benim "Deniz Küstülerimi", İlhan Berk'in üryanlarını nerde sergileyecekti? Narmanlı'da değil mi? Boşuna mı seçti o yeri?

Aliye Berger geceleri süpürgelere binip, neden dünya güzeli cadıca resimler çiziyordu Narmanlı atölyesinde?

Neden Sait Faik uyurgezer fırdolanıyordu Kuledibi'nde, Narmanlı'nın arka sokaklarında?

Asaf Hâlet Çelebi Yüksekkaldırım'ın tepesinden, yitik bir çocuk topu örneği neden yusyuvarlak yuvarlanıyordu tâ Karaköy börekçisine kadar?

Ya Cihat Burak, neden hâlâ kedilerle birlikte geceleri gidip, sırtını yavaştan kuleye sürtüyor uzun uzun? (Bu bir sır...)

Hepsi rastlantı mı? Peki olabilir, rastlantı olsun... Ya Mevlevî Semahanesi neden Yüksekkaldırım'ın tepesinde tünemişti?

Şeyh Galip boşuna mı o mekânda fırıldaklaşıyor, söz perendeleri atıyordu?...

Ne demişti Şeyh Galip: "Pistânı (memesi) turunc -i bağ-ı cennet/Çeşmi o turunca mest-i hayret"

Yüksekkaldırım'ın doruğunda yazmıştır bunu pîrimiz. Bre, elbette semâ çıkışı bir Yahudi dilberine rastlayacaktı ergeç... 1939'larda, kimi gün öylesi Yahudi dilberleri ışıl ışıl tırmanıyordu ki yokuşu, dizlerimizin bağı çözülüyor, İlhan Berk'le olduğumuz yerde kalakalıyorduk bir süre.

İLHAN BERK'İN İLK "ÜRYANLARI"

1970'de İlhan Berk'in ilk pistân ve fistân forya "üryanlarını" görünce Tevrat'tan çıkma Yahudi güzellerine rastlarcasına elim ayağım kesildi, mest-i hayret!

İki şeyi karıştırmıyorum, kâğıt üstü yapay pistânla, bürümcük altı gerçek pistân, apayrı şeyler besbelli. Hani safdil ressamların denediği gibi sırça pistânlar resmetmiyor İlhan Berk. Biliyor ki resim bir taklit sanatı değil, çıplaklığın görüntüsü ile değil, duygusu ile ilgili. Bunu anlamamış kimi bön saray nakkaşı, Topkapı Sarayı'nda kitaplıkta saklı açık saçık resimler çizmişler, ama yaptıkları sevişme ile değil, çiftleşme ile ilgili. Bir zamanlar İlhan Berk anlatmıştı, Fuzulî'de mi, bir başkasında mı şöyle bir hikâye okumuş: Nakkaş bir ağacın karşısına geçmiş, boya ile "tıpkısını" çizmiş. Öylesine çizmiş ki, resmi gören kuşlar kanat üstü ağaca konmaya kalkışmış... Derken oradan bir köylü geçecek olmuş, ağaç resmine bakmış sormuş: "Bu ne?" Nakkaş çok kızmış bu soruya: "Be adam, gözün kör mü, bunun bir ağaç olduğunu kuş beyinli kuşlar bile anladı!" demiş. Bilge köylü başını sallamış: "Boşuna zahmet, o ağaç zaten var", karşılığını vermiş, omuz silkip gitmiş.

"İLHAN BERK, 1979"

Zaten varolanı çizmeye kalkışmıyor İlhan Berk, "şimdiye dek neden yoktu?" dedirtecek bir gerçek katına erişmek istiyor.

Bugün İlhan Berk'in neler sergilediğini bilmiyorum, fakat bir çalışma varsayımı olarak diyorum ki, duvara astığı resimler, bir kez daha yalın bir öz'dür; ressam, işte'nin işte'sini yansıtıyor size düpedüz.

Son bir söz: Narmanlı Han bir dikizleme kutusudur, gözlerinizi deliklere yaklaştırın, dört açın, yaman şeyler göreceksiniz.

ABİDİN DİNO